

Téma předkládaného článku navazuje na předchozí, ve kterém jsem se zabýval výpadky zpravodajství a jeho hodnověrností. Je poznámkou k současnému dění, které je charakteristické obecnými diskuzemi na téma výkonnosti zpravodajských služeb, významu a spolehlivosti jimi předkládaných závěrů pro tvorbu relevantních politických a vojenských rozhodnutí. Tyto diskuze jsou aktuální zejména v souvislosti s tažením USA proti terorismu v Afghánistánu a především na území Iráku. Za velmi závažné z hlediska pohledu na činnost zpravodajských služeb demokratických států lze považovat sdělení bývalé britské ministryně zahraničí o údajném zpravodajském monitoringu hovorů vedených generálním tajemníkem Organizace spojených národů v době, která byla rozhodující pro vytváření stanovisek mezinárodního společenství k zamýšlené operaci USA v teritoriu Iráku.

Jedná se o zpravodajskou činnost, která nemá za prioritní cíl vytvoření dostatečných podmínek pro mocenskou převahu některého státu na poli politickém, vojenském či hospodářském. Cílem zpravodajství, které mám na mysli, je využívání jím získaných poznatků a informací k vytváření a podpoře míru v určité geografické oblasti. Všeobecně bychom mohli takové snahy označit jako tvorbu mezinárodní bezpečnosti či mezinárodního bezpečnostního prostředí, které se v praxi projevuje jako zabránění válkám či teritoriálnímu omezení jejich vlivu a rozšiřování.

Zpravodajství vyvíjí svou činnost nejen ve prospěch jednoho státu, který ho provádí, ale mnohdy plní i úkoly v době hrozícího nebo existujícího konfliktu mezi jinými státy či společenskými strukturami, aniž by stát provádějící předmětnou zpravodajskou činnost byl do tohoto konfliktu zainteresován nebo jím byl jakkoli ohrožen. V době hrozby ozbrojeného konfliktu mohou být zpravodajské výsledky vhodně využity v průběhu jednání znesvářených stran.

Spojené státy jako supervelmoc s globálními národními zájmy často vystupují v roli tzv. „světového četníka“ a zúčastňují se nepřeborné řady negociací a intervencí. Síla jejich vyjednávací pozice je nezřídka dána právě jejich možnostmi disponovat informacemi či je získat. Efektivní zpravodajská činnost podporující diplomacii pravděpodobně dopomohla Henrymu Kissingerovi připravit cestu k dosažení arabsko-izraelského porozumění po tzv. válce Jom Kippur a prezidentu Carterovi k uzavření dohod v Camp Davidu. Obdobně mírotrvné se projevují i jiné státy, jako např. Velká Británie v případě kyperského problému.

Síly a prostředky zpravodajství mohou být v takových případech využity též jako nástroj záruk pro vyjednávání a kontrolu dodržování zásad dohodnutých jednotlivými vyjednávacími stranami. Po jom kippurské válce nabídl Kissinger oběma stranám konfliktu výsledky optoelektronického průzkumu (IMINT - Imagery Intelligence) prováděného letouny U-2 nad zónou separace vojsk, což umožňovalo předejít překvapení ze strany protivníka.

Po tzv. dohodě Sinaj II. z října 1975 byly materiály IMINT dodávány Egyptu a Izraeli, obvykle na jejich požádání, co sedm až deset dní. Americké návrhy rovněž zahrnovaly instalaci různých čidel a monitorovacích zařízení, která měla usnadnit činnost mírovým silám OSN. K dalšímu využívání amerického IMINT došlo v roce 1979 po dosažení egyptsko-izraelské mírové dohody.

Mezinárodní síly a pozorovatelé dostávali od americké strany již analyzované (nikoli originální nezpracované) výsledky IMINT a těchto využívali k hodnocení situace a v diskuzi s oběma stranami. Výsledky zpravodajské činnosti byly též využity USA v roce 1990 při jednáních, která měla zabránit zhoršování se vztahů mezi Indií a Pákistánem v případě sporu o Kašmír. Zde se nabízí otázka, zda by výsledky kosmického zpravodajství mohly posloužit k vyřešení nebo zmírnění napětí i v jiných sporných oblastech Blízkého východu, např. vytvoření záruk Izraeli po jeho eventuálním opuštění současných pozic na Golanských výšinách.

Národní zpravodajské potenciály je též možno využívat v případě zabezpečování společného zájmu několika států, a to jak v době války, tak v době míru. Společná činnost byla využita kupř. při monitorování porušování sankcí proti bývalé Jugoslávii, ale i v rámci systému kontroly raketové techniky (Missile Technology Control Regime), ve skupině jaderného průmyslu (Nuclear Suppliers Group) apod. Taková opatření mají za cíl zpravodajsky pokrýt rizika plynoucí z proliferace technologií a koordinaci jednotlivých činností proti obdobným nelegálním globalizujícím se aktivitám.

Možnosti využívání prostředků národního zpravodajství existují i v případech, kdy rozhodnutí jsou přijímána ve strukturách oficiálních mezinárodních institucí. Válka v Koreji a konflikt v Perském zálivu jsou typickými příklady organizace a využívání „spojeneckého zpravodajství“, v největší míře však opřené o americké zpravodajské zdroje, ačkoli jsou tyto války a zásahy vedeny s mandátem a pod vlajkou OSN. V těchto operacích se jedná o využívání zpravodajských informací proti společnému protivníkovi. Takové informace jsou však nezbytné i tehdy, když OSN zastává neutrální stanovisko nebo při operacích svým charakterem podobným vyslání mnohonárodnostních sil OSN do Libanonu v roce 1982 a sil pod velením NATO do zemí bývalé Jugoslávie.

Mírové operace OSN měly donedávna pasivní charakter a nevyžadovaly většího zaangažování sil a prostředků národního zpravodajství. V posledních letech se však tyto operace svým charakterem staly aktivními. Neutrální činnost mající za cíl udržení míru se změnila v preventivní operace a operace prosazující mír i bez souhlasu stran konfliktu. Takové operace zahrnují vyjednávání s účastníky konfliktu a dalšími zainteresovanými stranami, tvorbu návrhů a přijímání rozhodnutí, plánování a provádění humanitárních akcí a ochranu vlastních mnohonárodnostních sil rozmístěných na teritoriu konfliktu.

Všechny tyto činnosti vyžadují důkladnou informační podporu, kterou mohou síly OSN získat pouze z národních zpravodajských zdrojů. To se významně projevilo při operacích OSN v Somálsku a bývalé Jugoslávii, kde nejcennějšími informacemi byly ty, které prezentovaly záměry lokálních účastníků konfliktu. Zde se nabízí k zamýšlení stanovisko vysokého důstojníka britského generálního štábu, podle kterého jsou zpravodajské informace základním článkem každé operace vojenského charakteru a OSN musí vypracovat systém sběru informací bez ohledu na zásadu své neutrality.

Zpravodajská činnost, ač se to může zdát jakkoli podivné, posloužila nejen podpoře velmocenských ambicí bipolárního světa před rokem 1990, ale též k redukci napětí mezi tehdejšími potenciálními účastníky jaderného konfliktu.

Období studené války bylo charakteristické udržováním rovnováhy prostřednictvím politiky zastrasování, která využívala vzájemné nejistoty obou velmocí – USA a SSSR – stran velikosti a účinnosti svých jaderných potenciálů. Zpravodajství bylo využíváno ke kontrole a verifikaci zbrojení a budování vztahů vzájemné důvěry mezi oběma stěžejními vojenskými bloky. Zpravodajské služby výsledky své tajné činnosti pomáhaly inspekcím, které byly prováděny na základě podepsaných smluv o redukci vojenského potenciálu.

Prvopočátkem takových snah byla realizace opatření vyplývajících ze smluv SALT I (Strategic Arms Limitation Talks/Treaty – počty pozemních raketových sil a komor na ponorkách sloužících k odpálení raket) a SALT II. Byl vytvořen stálý americko-sovětský konzultační výbor (US-Soviet Standing Consultative Committee) představující mechanismus a fórum pro prezentaci úvah a názorů obou stran na pokusy porušování ustanovení smluv. Obě strany se prostřednictvím svých zpravodajství propracovaly k tzv. satelitnímu kontrolnímu systému (Reconnaissance Satellite Regime).

Již v roce 1963 bylo akceptováno využívání průzkumných satelitů ke zpravodajským účelům. Taková akceptace byla formulována v článku XII. smlouvy o protiraketové obraně ABM (Anti-Ballistic Missile), v článku V. smlouvy SALT I a článku XV. smlouvy SALT II. Je tedy evidentní, že tehdejší dvě světové supervelmoci potvrdily význam zpravodajských opatření pro verifikaci dodržování smluv majících bezprostřední vliv na bezpečnostní prostředí tehdejšího světa.

Nelze beze zbytku vyjmenovávat všechny smlouvy a dohody, jejichž dodržování bylo verifikováno zpravodajskými prostředky. Jednalo se však nejen o výše uvedené, ale např. i o dohodu v oblasti redukce jaderných zbraní středního dosahu INF (Intermediate-Range Nuclear Forces/Treaty) a o strategických jaderných zbraních START (Strategic Arms Reduction Talks/Treaty) u kterých byl např. dohodnut způsob umístění sledovaných zbraňových systémů tak, aby byly tyto „viditelné“ pro satelitní průzkum. Toto vytvořilo zcela nové podmínky pro spolupráci obou velmocí i paktů v oblasti kontroly zbrojení.

Tato „legalizace“ národních zpravodajských prostředků a sběr informací s vědomím potenciálního protivníka představovala v dané době zcela novou dimenzi vztahů. V návaznosti na tyto aspekty smluv byly realizovány tzv. **inspekce na místě** jako hlavní nástroj verifikace dodržování smluvních ujednání.

Národní prostředky technického průzkumu NTM (National Technical Means of Collection) byly rovněž implementovány do smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě CFE (Conventional Forces Europe), kdy signatáři CFE se dohodli nevyvíjet takové činnosti, které by ohraničily možnosti a ztěžovaly využitelnost zpravodajských výstupů NTM ke kontrole obsahu smlouvy.

Ve stockholmském dokumentu OBSE podepsaným třiceti pěti zeměmi v roce 1986 jsou NTM uznány jako prostředek určený ke kontrole dohodnutého a přijaty jako standardní mezinárodní prostředek budování důvěry. Po skončení studené války se však tato role národních zpravodajských prostředků v oblasti kontroly zbrojení postupně minimalizovala.

V novém globálním světě však význam národních zpravodajských prostředků využívaných k prospěchu nikoli či nejen jejich provozovatele bude naopak vzrůstat v souvislosti s hrozbou lokálních konfliktů, proliferace technologií a mezinárodního terorismu.

Obsahově smysluplná a o důvěru opřená mezinárodní spolupráce zpravodajských služeb různých států vytváří novou dimenzi na poli nových fenoménů v oblasti hrozeb a rizik pro mezinárodní bezpečnostní prostředí. Mezinárodní organizace v čele s OSN, které usilují o aktivnější a důraznější roli při prosazování míru a bezpečnosti ve světě, by měly dospět k názoru o nezbytnosti využívání národních zpravodajských zdrojů pro dosahování svých cílů.

Literatura:

HERMAN, M. *Potęga wywiadu*. Warszawa: Dom wydawniczy Bellona, 2002.